

Adnan SILAJDŽIĆ

Osvrt na časopis *Vrhbosnensia* povodom 10. godine njegova postojanja*

Časopis za teološka i međureligijska pitanja *Vrhbosnensia*, čiji je izdavač Vrhbosanska katolička teologija u Sarajevu, već sada zauzima značajno mjesto u bosansko-hercegovačkom izdavaštvu i kulturi općenito. Jedan je od rijetkih časopisa u Bosni i Hercegovini koji svo vrijeme uspijeva održati ne samo fizionomijsku prepoznatljivost i kontinuitet izlaženja, nego i dosegnuti dobar kvalitet tekstova, tematsku raznorodnost, te internacionalnu dimenziju suradnika, tj. autora koji pripadaju velikim centrima evropske i svjetske učenosti, zašto zaslužuje poseban kompliment glavni i odgovorni urednik dr. Marko Josipović, ali i Izdavač časopisa. Deset godina njegova izlaženja, s obzirom na veoma teške uvjete i okolnosti u kojima se nalazi bosansko-hercegovačka država i izdavaštvo, predstavlja, zacijelo, veliki jubilej, ali i dostatnu vremensku distancu za valoriziranje već ostvarenih rezultata. Uz rizik i iskreno izvinjenje da ću, u osvrtu na tekstove, mnogo toga izostaviti (preskočiti) a njihove temeljne ideje i poruke uprošćeno artikulirati, što je za ovakve nastupe sasvim očekivana pojava, dozvolite mi da u povodu 10. obljetnice časopisa *Vrhbosnensia* iznesem svoja skromna zapažanja.

Ponajprije ću, jer me se to posebno dojmilo, nešto reći o dinamičnom i angažiranom karakteru tekstova objavljenih u časopisu, potom ću se osvrnuti na povijesnu utemeljenost dogmatskih, stručno-teoloških članaka, i na kraju ću izložiti svoje poglede na njegovu ekumensku i dijalošku dimenziju (njegovu otvorenost za druge). Nakon ovoga doista skromnoga osvrta usudit ću se Uredništvu iznijeti nekoliko prijedloga gledom na njegovu (buduću) koncepcijsku i sadržajnu profilaciju. Pa krenimo redom!

* Izlaganje na Okruglom stolu o časopisu *Vrhbosnensia*, koji je održan 29. veljače 2008. na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji. - *Napomena urednika*.

I. Društveno-kulturna dimenzija časopisa Dinamičnost i angažiranost tekstova

Svjesni činjenice da istinski odgovorni intelektualci ne smiju u svojemu mišljenju i jeziku zahvaćati samo ono što je već povijesno ostvareno, nego da u skladu sa svojim vlastitim spoznajama moraju utjecati ili usmjeravati svjetske ili historijske tokove i procese (što i jest zapravo temeljna zadaća intelektualaca), Uredništvo je uspostavilo diskurs unutar kojega su se tekstovi, odnosno njihovi autori više bavili uzrocima (to je kod nas još uvijek prava rijetkost), negoli posljedicama duboke intelektualne i moralne krize suvremenoga svijeta koja ide ruku pod ruku sa njegovom sveopćom materijalizacijom i krajnjom političkom, ekonomskom i ideološkom profanacijom. Zato gotovo u svakom broju nailazimo na veoma angažirane *tekstove* koji proučavaju duboke frustracije i velike dileme modernog čovjeka razvučenog između univerzalne religijske tradicije (naravno, ponajprije one katoličke), koju vjernici još uvijek žive u nekoj vrsti *resentimana*, i *genetičkog* (bioetički, moralni problemi) odnosno *političkoga inženjeringa* (zloupotreba najvažnijih društvenih vrijednosti i institucija - kriza političkih, religijskih institucija i autoriteta, kriza porodice, ljudskoga tijela itd.), koji (mislimo na pomenute inženjeringe) temeljno određuje i mijenja duhovni, kulturni i intelektualni reljef današnjega svijeta. Primjerice, jedan cijeli broj posvećen je *biblijskoj i kur'anskoj prokreaciji*.¹

Ono što časopisu daje posebnu vrijednost jest činjenica da objavljeni tekstovi dramu modernoga svijeta, stanje religijskog fenomena u današnjem svijetu nastoje promišljati iz konteksta recentne bosansko-hercegovačke vjerske, kulturne i nacionalne povijesti, iz kako to naglašava urednik Marko Josipović "sredine u kojoj Crkva vrši svoje poslanje". Sveopće izazove sadašnjeg trenutka i njegove reperkusije na situaciju u Bosni i Hercegovini, njegove narode i religijske zajednice, odnosno Crkve, pojedini autori reflektiraju krajnje slojevito, što potvrđuje veoma razudena literatura kao i raznolika teorijska ishodišta, kritički argumentirano, znanstveno i istraživački odveć angažirano. Spomenimo u tom smislu, između ostalih, tekstove koji govore o *Vjerskim zajednicama i školskome sustavu u BiH*.²

Zato nećemo pogriješiti ako kažemo da sadržaj časopisa predstavlja plod urednikovog/uredničkog neposrednoga iskustva ili percepcije "krize" bosanskoga historijskog, političkog, kulturnog, nacionalnoga i religijsko-

¹ *Vrhbosnensia*, XI (1/2007).

² *Vrhbosnensia*, VIII (1/2004).

ga identiteta ili, još bolje kazano, plod vlastitih frustracija koje kao svećenici i intelektualci intenzivno proživljavaju u Bosni i Hercegovini (kao svojoj domovini) u kojoj je traganje za duhovnim, intelektualnim, kulturnim i nacionalnim identitetom postalo njen najprepoznatljiviji znak. Premda se u objavljenim tekstovima daju određena rješenja i odgovori, čime Uredništvo osporava onu čuvenu maksimu da je ozbiljno mišljenje ono koje počinje i završava pitanjima, njeni sadržaji, čini mi se, prvenstveno imaju zadaću da podstaknu domaće intelektualce različitih profila da daju odgovore na krizu povijesnog bitka modernoga svijeta na početku trećega milenijuma i njenoga utjecaja na stvaranje novoga bosansko-hercegovačkoga društvenog i državnog identiteta (nacionalnog i vjerskog identiteta bosanskih Hrvata). Ističem tekstove pod naslovom "Odnos Katoličke Crkve prema društvu kod nas s posebnim osvrtom na odnos Crkve prema naciji",³ te "Četrdeseta obljetnica Drugoga vatikanskog sabora iz perspektive katolika u BiH".⁴

Zato časopis *Vrhbosnensia* možemo bez ustezanja uvrstiti u red izuzetno dinamičnih i krajnje angažiranih časopisa.

2. Povijesna utemeljenost tekstova Njihova multidisciplinarnost

Dopustite mi, iako zvuči odveć pretenciozno pred eminentnim kršćanskim misliocima iznositi bilo kakve ocjene, da sada kažem nekoliko riječi o povijesnoj utemeljenosti tekstova koji razmatraju dogmatske, odnosno stručne teološke teme. Objavljen je veći broj izvanrednih radova, kako domaćih jednako tako i inozemnih autora. Jedan manji broj tekstova, moj je utisak, razvijaju više *teologiju identiteta*, koja isključuje *korelacionalnost* (vjerovatno pod utiskom takvih teologa poput Von Balthasara i Ratzingera (sadašnjega pape Benedikta XVI.) koji nastoje "objasniti i utvrditi identitet vlastit katoličkoj teologiji", ali ne u korelaciji s promjenama koje su *aksiom* historijskoga razvoja (ovdje govorim o Ratzingeru kao teologu). Međutim, daleko veći broj stručnih teoloških članaka nastoji afirmirati kršćanski katolički identitet, ali u korelaciji sa povijesnim razvojem i povijesnim izazovima. Autori takvih tekstova (kao što su, primjerice, Ivan Devčić, Božo Odobašić, Bono Zvonimir Šagi, Nediljko Ančić, Tomo Vukšić, Henri Teissier, alžirski nadbiskup, Franjo Topić itd.) polaze

³ *Vrhbosnensia*, IX (2/2005), 235-252.

⁴ *Vrhbosnensia*, IX (2/2005), 221-234.

od činjenice da kršćanski identitet nije nešto što se rođenjem jednom za svagda stječe, što je povijesno fiksirano i što ne podliježe bilo kakvim promjenama i razvoju, već da je to živi organizam, živi i otvoreni povijesni proces, nešto što prolazi kroz neumitne krize i promjene, nešto što se ponekada gubi ali i osvaja, baš kao i čovjekova sloboda.

Brojni tekstovi upozoravaju kršćanske vjernike da je izlazak iz krize vlastitog identiteta veoma složen zadatak koji zahtijeva kritički odnos i prema vlastitoj religijskoj tradiciji i suvremenosti, tj. odklon od apstraktnog i ahistorijskog shvaćanja kršćanstva ali i postupne demistifikacije filozofije modernog načina življenja čiji je krajnji cilj materijalni razvoj, a u krajnjoj konsekvenciji desakralizacija i dehumanizacija svijeta i čovjeka. Naravno, korelacijsku teologiju nije moguće zamisliti bez multidisciplinarnoga i dinamičnog pristupa dijalektici pojmova kršćanske *Tradicije* i *Inovacije* (suvremenosti). Jer se povijest svake etno-kulturalne grupe razvija u interakciji ili diskrepanciji ovih pojmova.

Svima je valjda već jasno da već dugo vremena živimo u policentričnome svijetu, u kojemu bilo koji fenomen nije moguće promatrati u odvojenim signaturama, nužan je pluralistički, odnosno multidisciplinarni uvid, pa tako i kada je riječ o eminentno religijskim dogmatskim i stručno-teološkim temama. Meni se čini da je jedan broj tekstova podlegao normativizmu Drugog vatikanskog koncila (njegovih dokumenata), trebalo je dati više prostora drugačijim pristupima izučavanja fenomena religioznosti (to ne znači da takvih tekstova nije bilo) (geografija, psihologija, filozofija, fenomenologija, socijalna antropologija itd.), uzmite samo geografiju i fenomenologiju koje otkrivaju estetičku, literarnu, umjetničku i društveno-historijsku snagu svake religije, pa tako i kršćanske, koje (mislim na druge pristupe izučavanja) u svojim programskim revandikacijama osnovni dokumenti Drugog vatikanskog koncila nesumnjivo podrazumijevaju sa svojim poznatim iskazom *aggiornamento*. Takav multidisciplinarni pristup svoje metode ali i prakse danas crpi iz modernih humanističkih i društvenih nauka uključujući antropologiju, sociologiju, politologiju, ekonomiju, kao i globalne, odnosno internacionalne studije, gender studije (studije roda), etičke studije, studije civilnih društava i civilnih religija itd. Potreba za multidisciplinarnim pristupom s razlogom je potcrtana u tekstovima koji osvjetljavaju pojedine aspekte papine enciklike *Fides et Ratio*, čija konačna svrha jest "vraćanje istinskoga pouzdanja današnjem čovjeku u njegove spoznajne sposobnosti".

3. Dijaloška dimenzija Časopisa Otvorenost prema drugome

Glavni i odgovorni urednik dr. Josipović i njegove kolege veoma dobro znaju da je čovjek biće teksta, zbog kojega “živi”, zbog kojega “spašava” ali i “uništava” sebe, drugoga i svijet u kojemu bivstvuje. Oni, također, duboko vjeruju da sveti tekstovi Biblije i Kur’ana osvjetljavaju moćnije od svakoga sunca, kako je to nekoć ustvrdio jedan mudri mislilac, ali da oni mogu da zasjene čovjeka, zbog pogrešne, najčešće “naslijeđene” i “nerefleksivne” interpretacije sebe i drugoga. Zato je Uredništvo već u svojemu prvome broju najavilo da žele biti osvjetljeni ne na način “sjene” (čitaj neznanja i predrasuda), nego istinskog biblijskog svjetla i prosvijećenosti koja kršćanske vjernike otvara za druge.

Da su međureligijski dijalog i ekumenizam temeljno usmjerenje Uredništva, svjedoče tri međureligijska simpozijuma (katoličko-židovski, katoličko-muslimanski i katoličko-pravoslavni), čiji tekstovi, objavljeni u ovome časopisu, razmatraju jedan veoma širok dijapazon tema povijesne, kulturološke i doktrinarne naravi o potrebi i mogućnosti međureligijskoga dijaloga općenito, posebno iz bosansko-hercegovačke poslijeratne perspektive. Međureligijski susreti Ivana Pavla II. od Asiza 1986. do Sarajeva 1997. god., kao i dijaloški tekstovi naših autora objavljeni posljednjih godina prošloga stoljeća poručuju nam da je dijalog među velikim svjetskim religijama stroga vjerska obaveza i da, poslužimo se sintagmom Tomislava Šagi Bunića, “drugog puta nema”!

Osim toga, iz njegova sadržaja saznajemo da na početku 21. st. najveći izazov kršćanskoj teologiji nisu religije sinkretističkoga ili ezoteričkoga tipa (New Age), koliko je to pluralnost velikih nekršćanskih religija koje su kršćanima iz dana u dan sve bolje poznate i koje pokazuju svoju vitalnost i životnost usprkos strašnim duhovnim i političkim turbulencijama u današnjem svijetu. Tekstovi nas uvjeravaju da kršćani, recimo, nisu ostali nijemi (neosjetljivi) na islamski vjerski dinamizam, pa čak i njegovu zavodljivost u zapadnoj hemisferi. Razvijajući koncilsku teologiju o nekršćanskim religijama, u dijalogu sa kršćanima dato je zasluženo mjesto muslimanima i židovima. Ono što je posebno važno jest da su autori o međureligijskom dijalogu razgovarali iz bosansko-hercegovačke povijesne perspektive, afirmirajući na taj način domaću teologiju religija što je, zaci-jelo, dinamiziranje i produbljivanje koncilskog odnosno pokoncilskog nauka “od teologije istine prema teologiji čovjeka različitih uvjerenja”.

Časopis teologiju religija razvija još dalje poentirajući činjenicu da su religije, usprkos njihovim doktrinarnim i kulturno-civilizacijskim raz-

likama, danas više nego ikada ranije pozvane na izgradnju *novog ethosa za svjetsku politiku i svjetsku ekonomiju* (iako je sintagma Küngova, u njoj su sukusirani ekumenski naponi pape Ivana Pavla II. koji su u časopisu dobili zapaženo i zasluženno mjesto), one nisu samo odgovorne za eshatološka pitanja, one otkrivaju svoju zajedničku odgovornost u sučeljenju sa povijesnim udesom čovječanstva pa zato trebaju dijalogizirati, kako bi što bolje izvršile svoju zadaću u odnosu na velika pitanja koja potiču čovjeka na konstruktivan i afirmativan odnos prema samome sebi, svijetu prirode i ljudskoga društva. Sudionici u dijalogu, kako je to lijepo rekao Henri Teissier, *“ostaju vjerni svojoj vjerničkoj savjesti, ali na poticaj Božiji zajedno rade na rješavanju teških ljudskih problema. Svaki unosi ono što mu je Bog darovao i time suradniku postaje znak i sredstvo Božijega djelovanja”*.⁵

Zato se u tekstu “Kršćansko-muslimanska uzajamnost” na samome kraju poziva “muslimane ali i druge da se pridruže zajedničkoj zadaći domišljanja/odmišljanja ili promišljanja kako Bog hoće da živimo univerzalnu abrahamovsku religijsku tradiciju u okolnostima na kraju 20. stoljeća”. Takvu zadaću nije moguće ispuniti isključivo zakonima ili pritiscima, već odgajanjem i obrazovanjem vjernika za novu duhovnu i kulturalnu paradigmu svijeta pogođenog ozbiljnom krizom. U tom kontekstu posebno ističem prinos uvaženog profesora katoličke teologije Mate Zovkića (originalni komparativni radovi, prijevodi, recenzije). Njegov ogromni doprinos razvoju ekumenske i dijaloške teologije (posvećenost krupnim temama drugih nekršćanskih religija) nesumnjivo zaslužuje da ga se tretira u zasebnim kritičkim studijama. Nadam se da će se neka od njih u skorije vrijeme pojaviti.

Možda je, pored doktrinarnih i praktično-kulturnih pretpostavki dijaloga, trebalo s vremena na vrijeme dati prostora aktualnim temama koje su, recimo, nakon 11. septembra 2001. izazivale pažnju javnosti u ponovnoj redefiniciji ili propitivanju odnosa Istoka i Zapada (islamskoga i kršćanskoga civilizacijskoga prostora). Preciznije kazano, trebalo je omogućiti kompetentnim muslimanskim autorima (a njih, hvala Bogu, u Sarajevu danas ima) da na stranicama časopisa objasne brojna pitanja koja su, svjesno ili nesvjesno, u različitim medijima u svijetu i kod nas krajnje uprošćeno tretirana, kao što su pitanje džihada, šerijata, statusa žene u suvremenim društvima, povijesne uloge poslanika Muammada, a.s., raznim formama političke muslimanske teologije (odnos religije i politike, religije i države, religije i vlasti, religije i prava), pojave islamskoga radi-

⁵ *Vrhbosnensia*, III (2/1999), 247.

kalizma, fundamentalizma itd. Time bi se zasigurno otklonile brojne predrasude o islamu u modernom svijetu i međunarodnim odnosima, kojima su obični kršćanski vjernici (ali i svećenici i teolozi) proteklih godina bili naročito opterećeni.

Slične primjedbe je moguće staviti i časopisima koje izdaju odgojno-obrazovne institucije drugih religijskih zajednica i Crkava, čija se Uredništva ne rukovode, a ubuduće bi trebala, poznatim hermeneutičkim načelom, da svakoj vjerskoj, etničkoj i kulturnoj grupi ili zajednici treba omogućiti da se u svojem vlastitom jeziku izrazi, a ne da se duh, odnosno pojedini aspekti njihova učenja i kulture izražavaju iz unaprijed ideološki projektiranih sistema vrijednosti, mišljenja i obrazaca ponašanja. Takvo načelo, naravno, ne relativizira mogućnost i potrebu njihova kritičkoga proučavanja. Dapače!